

บทความทั่วไป

การบริหารกลุ่มอาสาสมัครอิสระ (ช.โซ่อสา) เพื่อพัฒนาสังคม¹

ศรียุข มงกุฎวิสุทธิ²

¹ บางส่วนจากรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ ช.โซ่อสา เพื่อการพัฒนาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในชุมชนแออัดและเด็กเร่ร่อนกรุงเทพฯ, กุมภาพันธ์ 2556.

² นักวิชาการศึกษา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์/สมาชิกกลุ่ม ช.โซ่อสา ร่มบุญเบิกและก่อตั้ง ปี 2543

เกริ่นนำสถานการณ์งานอาสาสมัครในประเทศไทย

งานอาสาสมัครเป็นงานที่ต้องใช้กำลังกายกำลังใจและจิตสำนึกทางสังคม งานอาสาสมัครถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองของชุมชน สังคมประเทศ ที่ต้องช่วยกัน “เสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อช่วยประคับประคองชีวิตที่ยังประสบภาวะยากลำบาก” กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำรวจจำนวนอาสาสมัคร เมื่อปี 2554³ ประเทศไทยมีจำนวนอาสาสมัคร 10.6 ล้านราย (ซึ่งในจำนวนนี้อาจมีการนับซ้ำเนื่องจากไม่สามารถระบุเป็นจำนวนเนื่องจากคนหนึ่งสวมหมวกหลายใบ) โดยจำนวนนี้แบ่งเป็น อาสาสมัครส่วนราชการ 25 แห่ง 3.2 ล้านราย อาสาสมัครขององค์กรเอกชน 30 แห่ง 7.4 ล้านราย และอาสาสมัครชาวต่างประเทศ 4 แห่ง 617 ราย

ซึ่งแน่นอนว่าในการสำรวจของกระทรวงฯ ยังไม่นับรวมถึงกลุ่มองค์กรอาสาสมัครอิสระที่สร้างขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ นอกกระบวน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันของกลุ่มคนที่สนใจการทำงานอาสาสมัครในเวลาว่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนวัยทำงาน ที่เริ่มเป็นกระแสตั้งแต่เมื่อครั้งมีเหตุการณ์ภัยพิบัติใหญ่ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น สึนามิ (เมื่อปลายปี 2547) น้ำป่าดินโคลนถล่ม (ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งในภาคเหนือและภาคใต้ของไทย) หรือแม้กระทั่งน้ำท่วมใหญ่ในเมืองหลวงเมื่อปลายปี 2554 ที่ผ่านมา จำนวนกลุ่มและอาสาสมัครเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการเคลื่อนตัวทำงานอาสาสมัครแบบคนรุ่นใหม่ ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการติดต่อสื่อสาร นัดรวมตัวกันเพื่อทำงานอาสาสมัคร กลุ่มอาสาสมัครอิสระที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ ที่ตั้งขึ้นและมีบทบาทในการพัฒนาสังคม เช่น กลุ่ม ช.โซ่

³ ชินชัย ชี้เจริญ, การส่งเสริมงานอาสาสมัครในประเทศอาเซียน, ในการสัมมนาเรื่อง “การส่งเสริมงานอาสาสมัครในประเทศไทยและทิศทางในอนาคต” เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2556, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมเล่มเผยแพร่ พฤศจิกายน 2556.

อาสา เครือข่ายจิตอาสา กลุ่มครอบครัวอาสา โรงบ่มอารมณ์สุข ดินสอสีรุ่ง รวมพลคนโรคจิต (อาสา) ฯลฯ ซึ่งกลุ่มอาสาสมัครอิสระลักษณะนี้เกิดมากขึ้น และแต่ละกลุ่มมีสมาชิกที่มาร่วมเป็นอาสาสมัครจำนวนมาก เนื่องจากมีความต่อเนื่องในการติดต่อสื่อสารและรับรู้ความเคลื่อนไหว กิจกรรมอาสาสมัครผ่านทางสื่ออินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊กซึ่งปัจจุบันมีบทบาทที่สำคัญมากในการส่งสารไปยังผู้รับในรูปแบบที่น่าสนใจทั้งภาพนิ่ง คลิปวิดีโอ ต่างๆ กลุ่มเครือข่ายจิตอาสาได้สรุปบทบาทคนรุ่นใหม่กับงานอาสาสมัครไว้ 3 ประเด็น⁴ คือ 1) รวมกลุ่มกันอย่างรวดเร็ว เน้นทำกิจกรรมตอบสนอง เฉพาะหน้า (ซึ่งมีพลังและความกระตือรือร้นสูงมาก) 2) มีลักษณะเฉพาะกิจ สนใจเฉพาะประเด็น 3) มีศักยภาพของทักษะและความรู้ใหม่ๆ ในการทำงานอาสาสมัคร

เรียกได้ว่ากระบวนการงานอาสาสมัครที่เคลื่อนไหวตัวในยุคใหม่นี้มีผลอย่างยิ่งต่อการช่วยพัฒนาสังคม เพราะศักยภาพคนรุ่นใหม่และการรวมตัวกันผ่านกิจกรรมทางสังคม การช่วยเหลือ การแบ่งปัน ในระยะสั้น เฉพาะหน้า เฉพาะประเด็น ส่งผลให้บางกลุ่ม ก็ได้รวมตัวกันทำงานในระยะยาว มีกิจกรรมอาสาสมัครอย่างต่อเนื่องไม่เพียงแคในภาวะวิกฤติ แต่จะสืบเนื่องและมองหากิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้และเกิดประโยชน์ต่อกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ เช่น รวมตัวกันทำค่ายไปร่วมบริจาคสิ่งของให้เด็กบนดอย หรือชนบทห่างไกล หรือไปทำค่ายเพื่อช่วยสร้าง ซ่อม ปรับปรุง ห้องสมุดและศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน หรือแม้กระทั่งการไปจัดกิจกรรมในช่วงเทศกาล เช่น ไปจัดงานวันปีใหม่ จัดงานวันเด็กให้กับเด็กด้อยโอกาสตามสถานสงเคราะห์ ชุมชน โรงเรียน เพื่อสร้างโอกาสให้กลุ่มคนเหล่านั้นได้มีกิจกรรมสร้างสรรค์ตามวัย

⁴ นันทินี มาลานนท์, เครือข่ายจิตอาสา, บทบาทเยาวชนคนรุ่นใหม่กับงานอาสาสมัครในสังคมไทยและแนวโน้มความท้าทายในอนาคต, เรื่องเดียวกัน

บทความชิ้นนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวการบริหารกลุ่มอาสาสมัครอิสระ เพื่อพัฒนาสังคม โดยนำเสนอมุมมองผ่านประสบการณ์งานอาสาสมัครและการบริหารจัดการของ กลุ่ม ช.โซ้อาสา ซึ่งเนื้อหาจะบอกเล่าความเป็นมาและเป้าหมายการทำงานของกลุ่มเพื่อเด็กด้อยโอกาสของสังคม โดยจะเสนอให้เห็นหัวใจหลักของการบริหารจัดการกลุ่ม ช.โซ้อาสา คือ “อาสาสมัคร” ว่าผู้คนที่มีความใจเหล่านี้เป็นใครมาจากไหน และเข้ามาเป็นอาสาสมัครได้อย่างไร มีวิธีการบริหารจัดการเวลาในการมาทำงานอาสาสมัครอย่างไร พร้อมทั้งส่วนท้ายได้เสนอแนะบทบาทการบริหารจัดการกลุ่มอาสาสมัครอิสระเพื่อพัฒนาสังคม ในมุมมองโอกาสและความท้าทายในปัจจุบัน

แรกเริ่มของกลุ่ม ช.โซ้อาสา

“กลุ่มเป้าหมายแรกเริ่มต้นเป็นเด็กเร่ร่อนที่อยู่สนามหลวง ได้สะพานอรุณอมรินทร์ ชุมชนตรอกสาเก ทำงานอาสาสมัครสอนหนังสือเด็กสักระยะ ได้ข้อมูลสรุปว่า เด็กเร่ร่อนมาจากครอบครัวที่แตกแยก ครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะกัน เด็กอยู่ไม่ได้ ก็หนีออกมาจากบ้าน มาหากินตามท้องถนน...เด็กที่แตกแยกมาจากไหน ก็มาจากครอบครัวที่ยากจน ครอบครัวยากจนอยู่ที่ไหนเราก็เก็บข้อมูลตลอดเวลา ครอบครัวยากจนอยู่ในชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม เราก็เบนเข็มมาสอนเด็กในชุมชนตั้งแต่นั้นมาเลยใช้ชุมชนเป็นฐานในการทำงาน ชุมชนแรกคือตรอกสาเก (หลังโรงแรมรัตนโกสินทร์) ชุมชนที่สองคือ ได้สะพานอรุณอมรินทร์ และมาดูแลเด็กเร่ร่อนแถวสนามหลวงบ้าง ได้สะพานพุทธบ้าง...ต่อมาปี 2550 ก็เริ่มมาเปิดพื้นที่ชุมชนตึกแดงเขตบางซื่อ” (ครูปู: ประธานกลุ่ม ช.โซ้อาสา)

กลุ่ม ช.โซ่อสา เป็นกลุ่มอาสาสมัครอิสระ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ที่วิกฤตและฉุกเฉินของสังคม แต่ช่วงเวลาปี 2543 นั้น สังคมให้ความสนใจกับประเด็นปัญหาเด็กเร่ร่อน ซึ่งมีต้นทางจากปัญหาครอบครัวที่ล่มสลายผลักดันให้ “เด็ก” ไม่มีความสุขในการอยู่ในครอบครัวด้วยเหตุผลนานัปการ ทั้งได้รับความรุนแรง ถูกทารุณกรรมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไร้ที่พึ่งจนต้องตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตเพียงลำพัง องค์กรแกนนำทำงานด้านเด็กเร่ร่อนในสมัยนั้นมีบทบาทสำคัญคือครูหยุด (วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์: มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก) และครูย่น (มนตรี สันธิวิชัย: มูลนิธิคุ้มครองเด็ก) รวมทั้งมีเครือข่ายการทำงานงานอาสาสมัครด้านเด็กเร่ร่อนที่สำคัญๆ อีกหลายแห่ง เช่น ศูนย์เมอร์ซี่ (มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล) บ้านครูน้อย ฯลฯ ซึ่งช่วงเวลานั้นทางสำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานครเองก็ให้ความสำคัญและมีโครงการครูข้างถนนเพื่อทำงานกับเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพฯ ในพื้นที่สนามหลวง สวนลุมพินี ได้สะพานพุทธ ฯลฯ

และนี่เองที่เป็นต้นกำเนิดของกลุ่ม ช.โซ่อสา ที่สมาชิกรุ่นบุกเบิกก่อตั้งกลุ่ม ได้ไปเข้าร่วมกิจกรรมอบรมอาสาสมัครพิทักษ์เด็กเร่ร่อน กับ กทม. และภายหลังการอบรมได้เลือกพื้นที่ไปทดลองทำงานอาสาสมัครที่ท้องสนามหลวงและชุมชนริมคลองหลอดร่วมกับครูอาสาของ กทม. และเป็นธรรมดาที่โครงการกิจกรรมของส่วนราชการเมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นโครงการแล้วก็จะถือว่าเป็นอันสิ้นสุด หากผู้บริหารชุดใหม่ไม่มีนโยบายต่อเนื่อง โครงการกิจกรรมนั้นๆ ก็อาจจะหยุดชะงักและไม่ได้ดำเนินการต่อ แต่ภารกิจในพื้นที่ที่อาสาสมัครได้รวมตัวกันมาสอนเด็ก ๆ ในชุมชนในเวลานั้นก็ยังต้องทำต่อเนื่อง เด็ก ๆ ในชุมชนก็ยังไม่ได้ขยับขยายย้ายไปไหน ดังนั้นเหล่าอาสาสมัครที่รู้จักกันเมื่อครั้งอบรมจึงยังลงพื้นที่ทำงานกับเด็ก ๆ อย่างต่อเนื่องแม้จะไร้เงาของครูอาสาและการสนับสนุนของ กทม. แล้วก็ตาม แต่ทางทีมอสาาก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่จุดประกายความคิดให้รวมตัว

กันทำงานอาสาสมัครเพื่อเด็กด้อยโอกาสอย่างต่อเนื่อง จากนั้นอีก 2-3 ปี การทำงานที่มีความต่อเนื่องพร้อม ๆ กับการเปิดรับอาสาสมัครที่สนใจใหม่ๆ เข้ามาร่วมเป็นครูอาสา ก็ได้มีการตั้งชื่อกลุ่ม “ช.โซ่อสา” เพื่อเป็นพันธสัญญา ร่วมกันในทีมอาสาสมัครที่เปรียบเสมือน “ซ้อโซ่” ที่จะต้องมาเกี่ยวร้อยรวม ตัวกันเพื่อที่จะมีพลังในการทำงานเพื่อเด็กด้อยโอกาสของสังคม และมี “ครูปู่” (นายธีระรัตน์ ชูอำนาจ) เป็นแกนนำหลักที่ทำงานอาสาสมัครด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างต่อเนื่อง ด้วยวัย 78 ปี และปลอดจากงานประจำ

เป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ช.โซ่อสา

“เป้าหมายคือเด็ก ครูปู่อยากสอนหนังสือเด็กในชุมชน กรุงเทพมหานครให้ครบทุกชุมชน ในกรุงเทพฯ มีกว่า 2,000 ชุมชน หากจะสอนให้หมดทุกชุมชน ก็อาจต้องมีกำลังอาสาสมัคร กว่า 40,000 คน” (ครูปู่: ประธานกลุ่ม ช.โซ่อสา)

13 ปี นับจากการเริ่มต้นการทำงานอาสาของกลุ่ม ช.โซ่อสา ปัจจุบันมีพื้นที่ทำงานประจำที่มุ่งเน้นเด็กด้อยโอกาสทั้งกลุ่มเด็กยากจน ในชุมชนแออัด (ชุมชนตึกแดง บางซื่อ และริมคลองหลอด สนามหลวง) กลุ่มเด็กเร่ร่อน (สวนลุมพินี) กลุ่มเด็กและครอบครัวขอทาน (ใต้สะพาน อรุณอมรินทร์ ศิริราช) มีเป้าหมายการทำงานเพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็ก ๆ ของ สังคมมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัย ปัจจุบันแม้กลุ่ม ช.โซ่อสา จะมีกำลังอาสาสมัครทำงานในพื้นที่กรุงเทพมหานครได้เพียง 4 พื้นที่ แต่กิจกรรมพิเศษอื่นๆ ที่กลุ่ม ช.โซ่อสาจัดขึ้นตามโอกาสและวาระ พิเศษหรือการทำโครงการ ช.โซ่อสาสัญจร นำอาสาสมัครไปจัดกิจกรรมใน พื้นที่ชนบทห่างไกลเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์กิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการ เด็ก ๆ พร้อม ๆ กับการร่วมปรับภูมิทัศน์ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ๆ การออก

พื้นที่ในกิจกรรมสัจจกรในแต่ละครั้งก็จะมีการนำอุปกรณ์การเรียนที่กลุ่ม ช.โซ่ ได้รับบริจาคเพื่อใช้จัดการสอนในพื้นที่กรุงเทพฯ หลายครั้งก็มีเหลือแบ่งปันไปยังเด็ก ๆ ในพื้นที่ชนบทที่ไปจัดกิจกรรม ซึ่งในแต่ละปีกลุ่ม ช.โซ่อาสาจะมีกิจกรรมสัจจกรไม่ต่ำกว่าปีละ 2 ครั้ง

สำหรับทุนการทำงานของกลุ่ม ช.โซ่อาสา นั้นในส่วนของกำลังคนทุกคนเป็นอาสาสมัครที่พร้อมที่จะดูแลค่าใช้จ่ายส่วนตัวในการเดินทางมาสอนหนังสือและทำกิจกรรมกับเด็ก ส่วนค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการในเรื่องอื่นๆ เช่น อุปกรณ์การเรียน สิ่งของจำเป็น อาหารกลางวัน เด็ก ๆ นั้นก็จะใช้งบประมาณจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งการบริจาคมีทั้งในรูปแบบตัวเงินและสิ่งของ ซึ่งเหล่านี้ก็ช่วยให้กลุ่ม ช.โซ่อาสาสามารถบริหารจัดการกลุ่มให้ทำงานสร้างโอกาสให้เด็ก ๆ ของสังคมได้เสมอมา

ระบบอาสาสมัคร หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนงานกลุ่ม ช.โซ่อาสา

อาสาสมัคร ถือเป็นกำลังทั้งหมดของการขับเคลื่อนงานของกลุ่ม ช.โซ่อาสาให้สามารถทำงานเพื่อเด็ก ๆ ได้อย่างต่อเนื่องมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นงานด้านการลงพื้นที่เป็นครูอาสาสอนหนังสือ งานสำนักงานจัดการเอกสาร งานติดต่อประสานงาน งานอาสาสมัครประชาสัมพันธ์กิจกรรมอาสา งานจัดทำพัฒนาระบบการให้ข้อมูลสื่อสาร การจัดทำเว็บไซต์ การทำระบบการเงิน-บัญชี ฯลฯ เรียกได้ว่าทุกระบบในการบริการกลุ่ม ช.โซ่อาสา ดำเนินการโดยอาสาสมัครที่ไม่มีค่าตอบแทน ซึ่งระบบบริหารเหล่านี้กระจายการดำเนินการผ่านอาสาสมัครที่ “สมัครใจ รับผิดชอบงานตามความถนัด” ทำควบคู่กับงานประจำ หรือใช้เวลาว่างจากงานประจำในวันทำงาน เช่น ช่วงเช้ามืดก่อนเริ่มงาน เย็นหลังเลิกงาน หรือแม้ช่วงเวลาพักเที่ยง หรือเวลากลางคืนของวันทำงานปกติ ซึ่งผู้ที่สนใจ

และสมัครเป็นอาสาสมัครส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีศักยภาพมากกว่าคนทั่วไปของคนในองค์กร คือ เป็นคนมีบุคลิกคล่องแคล่ว มีความกระตือรือร้น รักความก้าวหน้า มีความคิดสมัยใหม่ใส่ใจเรื่องราวรอบตัวและปัญหาสังคม สามารถบริหารจัดการงานประจำให้มีคุณภาพเป็นที่พอใจของผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงาน เป็นที่ชื่นชมของหน่วยงานในการทำตนเป็นแบบอย่าง ใช้เวลาว่างทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ในยามที่กลุ่ม ช.โซ่อสา จัดกิจกรรมสัญจร หรือกิจกรรมพิเศษ ช่องทางการสนับสนุน และการระดมทุนที่สำคัญก็เป็นการสนับสนุนแบ่งปันของเพื่อนพี่น้องในพื้นที่สำนักงานที่อาสาสมัครทำงานประจำนั่นเอง ซึ่งตรงนี้อาจเป็นจุดเด่นของระบบการบริหารกลุ่ม ช.โซ่อสา ที่ใช้ระบบอาสาสมัครมาดำเนินการในทุกขั้นตอนได้อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 13 ปี นับตั้งแต่เริ่มทำกลุ่ม ช.โซ่อสา เพื่อเด็กด้อยโอกาสของสังคม

อาสาสมัครที่เข้ามาเป็น “ครูอาสา” เป็นใคร

อาสาสมัครของกลุ่ม ช.โซ่อสา ที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครประจำในบทบาท “ครูอาสา” สอนหนังสือเด็ก ๆ มีความหลากหลายวัยและสถานภาพ วัยที่จะเป็นกำลังหลักในการทำงานคือ กลุ่มคนวัยทำงาน ที่มีมากกว่า 30 คน ที่ยังหมุนเวียนกันมาช่วยกันทำงานอาสาสมัครเป็นประจำและต่อเนื่อง กลุ่มคนวัยเกษียณ ซึ่งนอกจากครูปู ซึ่งเป็นประธานกลุ่มแล้ว ยังมีอาสาสมัครวัยเกษียณ อีกประมาณ 4-5 คน ที่หมุนเวียนมาช่วยงานอยู่เสมอ และน่าสนใจว่าในปัจจุบันมีแม่บ้านที่ปกติอยู่บ้านทำงานบ้าน ไม่ได้ทำงานประจำนอกบ้าน ก็ให้ความสนใจและมาร่วมเป็นครูอาสาสมัครสอนทุกวันเสาร์-อาทิตย์ด้วย

อาสาสมัครกลุ่มนักเรียน-นักศึกษา ปัจจุบันเป็นยุคที่การศึกษาในระบบให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรม โครงการ โครงการงาน ด้านงาน

อาสาสมัคร ทำให้มีนักเรียน-นักศึกษาได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสงานอาสาสมัครมากขึ้น ซึ่งลักษณะการทำงานอาสาสมัครของนักเรียน-นักศึกษา มีทั้ง “อาสาสมัครจรและอาสาสมัครประจำ” อาสาสมัครจรคือแบบมาทำงานอาสาสมัคร 1 ครั้ง มาทำต่อเนื่องโดยคิดเป็นครั้งหรือชั่วโมง ซึ่งนักเรียน-นักศึกษาหรืออาสาสมัครประเภทนี้ก็จะมากันเป็นกลุ่มใหญ่ 10-20 คน แล้วแต่เงื่อนไขในรายวิชาหลังจากเสร็จกิจกรรมโครงการ ก็จะไม่ได้มาทำงานอาสาสมัครอีก

สำหรับอาสาสมัครนักศึกษาที่มาเป็น “อาสาสมัครประจำ” ที่มาทำงานอาสาสมัครด้วยความสนใจ และมาทำอย่างต่อเนื่อง โดยที่ไม่ได้มีแรงจูงใจเรื่องวิชาเรียนหรือเงื่อนไขอื่น ๆ ไตมาบังคับนั้น ก็ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอเช่นกัน เช่น ครูทราย ปัจจุบันเป็นนักศึกษาปี 3 ของคณะรัฐศาสตร์ มธ. มาทำงานอาสาสมัครกับกลุ่ม ช.โซอาสา เพราะสนใจและอยากทำกิจกรรมในวัยเรียนบ้าง (ชีวิตวัยเด็กครูทรายค่อนข้างจะอยู่ในกรอบที่พ่อแม่ซึ่งเป็นครูวางแผนให้ ต้องเรียนพิเศษตอนเย็นหลังเลิกเรียน และวันเสาร์-อาทิตย์ ตั้งแต่อยู่ระดับชั้นอนุบาล จนกระทั่งจบมัธยมศึกษาตอนปลาย) เมื่อสามารถสอบเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย จึงคิดว่าเป็นโอกาสและถึงเวลาเรียนรู้กิจกรรมอื่นๆ นอกจากการเรียนในห้องเรียนบ้าง ซึ่งปัจจุบันครูทรายเป็นครูอาสาสอนหนังสือเด็ก ๆ ที่ชุมชนตึกแดง ในวันเสาร์ และเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ที่กลุ่ม ช.โซอาสาจัดอยู่เสมอ ซึ่งเป็นตัวอย่างของนักศึกษาอาสาสมัครที่มี “จิตอาสา” ก่อเกิดขึ้นภายในใจและอยากทำอย่างต่อเนื่อง (ซึ่งการเห็นความตั้งใจของครูอาสาที่เข้ามา เป็นผลทางอ้อมในการสร้างบรรยากาศและกำลังใจให้กับเพื่อนครูอาสาและผู้ที่เข้ามาทำงานอาสาในกลุ่มได้มากทีเดียว)

การรับรู้และเข้ามาเริ่มต้นเป็นอาสาสมัครของกลุ่ม ช.โซ่อสา

ประตู่เข้าสู่การเป็นอาสาสมัคร “ครูอาสา” ร่วมกับกลุ่ม ช.โซ่อสานั้น เป็นสิ่งสำคัญที่น่าสนใจว่ากลุ่มคนที่มีใจ อยากจะทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคมมีช่องทาง หรือรู้จักกลุ่ม ช.โซ่อสา และงานอาสาสมัครได้อย่างไร ซึ่งจากการเก็บข้อมูลของกลุ่ม ช.โซ่อสา ด้วยการจัดสนทนากลุ่มอาสาสมัคร ช.โซ่อสา 3 กลุ่ม และการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามทางอินเทอร์เน็ต⁵ จากกลุ่มตัวอย่างครูอาสาทั้งหมด 33 คน จากการสอบถามเรื่องช่องทางการรับรู้ และรู้จักกลุ่ม ช.โซ่อจนได้เข้ามาทำงานอาสาสมัครต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนั้น พบว่า ครูอาสามากถึงร้อยละ 57.58 ที่มีช่องทางการรู้จักกลุ่ม ช.โซ่อสา มาจาก “สื่อบุคคลบอกต่อ” ซึ่งมีรายละเอียดว่ากลุ่มคนที่บอกต่อนั้นส่วนใหญ่จะมีเพื่อนที่ทำงานอยู่ในแวดวงงานอาสาสมัคร ทั้งที่เคยเป็นครูอาสาของกลุ่ม ช.โซ่อสา มาแล้วช่วยบอกต่อ หรือการรู้จักกับเพื่อน ๆ เครือข่ายงานอาสาสมัครผ่านการไปทำกิจกรรมอาสา เช่น อาสาสร้างบ้านดิน เขาชะเมา หรือบางส่วนก็จะรู้จักจากกิจกรรมที่ครูอาสาของ ช.โซ่อสา ไปหาทุนสนับสนุนกิจกรรมเด็ก ๆ ในสถานที่ทำงานบ้าง นอกจากนี้ช่องทางอินเทอร์เน็ต ก็มีผลทำให้เกิดครูอาสาใหม่ ๆ ถึงร้อยละ 27.27 ซึ่งกลุ่มคนที่รับรู้จากช่องทางนี้มีทั้งกลุ่มคนวัยทำงาน นักศึกษา ข้าราชการ และคนวัยเกษียณ ที่มีความรู้เรื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่พอสมควร

นอกจากนี้สื่อสารมวลชน เช่น หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ ก็จะได้กลุ่มลูกค้าของสิ่งพิมพ์นั้น ๆ เช่น แม่บ้านที่อ่านหนังสือซีเครท จนท.UN ที่อ่านหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ (ภาษาอังกฤษ) หรือแม้กระทั่งสื่อโทรทัศน์ ก็ยังมีโอกาสได้นำพบบุคลากรวัยเกษียณที่มีเวลาอยู่บ้านดูโทรทัศน์ มาเป็น

⁵ เอกสารข้อมูลดิบจากการถอดเทปเวทีสนทนากลุ่มและแบบกรอกข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เพื่อถอดบทเรียน กลุ่ม ช.โซ่อสา, เดือนธันวาคม 2555, เอกสารอัดสำเนา.

ครูอาสาได้ด้วย และมีกลุ่มตัวอย่าง 1 คน ที่เคยเป็นนักศึกษาที่ลงเรียนวิชา พท.240⁶ (แต่ปัจจุบันขณะให้ข้อมูลได้จบการศึกษาไปแล้ว แต่ยังมาเป็นครูอาสาอย่างต่อเนื่อง) ซึ่งเรียกได้ว่าการสื่อสารทั้งสมัยเก่าและสมัยใหม่ต่างมีอิทธิพลต่อการรับรู้ และเป็นช่องทางให้กลุ่ม ช.โซ่อสา ได้มีโอกาสเปิดรับสมัครครูอาสาใหม่ๆ ได้ต่างเงื่อนไขของชีวิตด้วย (ดูรายละเอียดตามตารางข้างล่าง)

ช่องทางการรู้จัก	กลุ่มสนทนา 1	กลุ่มสนทนา 2	กลุ่มสนทนา 3	อินเทอร์เน็ต	รวม/ ร้อยละ
ทาง อินเทอร์เน็ต	3 (ครูต่าย ครูเอ็กซ์ ครูโต)	1 (ครูแพรว)	2 (ครูกอล์ฟ ครูก๊ง)	3 (ครูวิทย์ ครูจ๊าบ ครูตัน)	9 27.27
บุคคล บอกต่อ	3 (ครูนก ครูรุ่ง ครูกิก)	5 (ครูปลา ครูไก่ ครูปอนด์ ครูกิก ครูป๊)	4 (ครูปี่ ครูปอย ครูเอ๋ ครูตุ๊กตัก)	7 (ครูเก่ง ครูจุล ครูใจ ครูตี ครูโต ครูนก ครูโอ้)	19 57.58
สื่อหนังสือ วารสาร		1 (ครูเล็ก)		1 (ครูนก)	2 6.06
สื่อทีวี		1 (ครูบุษ)		1 (ครูจักร)	2 6.06
ลงเรียนวิชา พท. 240	1 (ครูไอซ์)				1 3.03
รวม 15	7	8	6	12	100

⁶ วิชา พท.240 งานอาสาสมัครกับการพัฒนาสังคม เป็นวิชาเลือกของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดสอนมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2551 โดยลักษณะวิชา เน้นให้นักศึกษาสะสมชั่วโมงการทำงานอาสาสมัคร ไม่ต่ำกว่า 66 ชั่วโมง ผ่านองค์กรสาธารณกุศลในองค์กรและประเด็นที่นักศึกษาสนใจ

อาสาสมัครกับการบริหารจัดการเวลาในการทำงาน อาสาสมัคร

ระบบการบริหารจัดการกลุ่มอาสาสมัครอิสระ “ช.โซ้อาสา” นั้น ระบบทั้งหมดบริหารจัดการโดยอาสาสมัครที่ไม่มีค่าตอบแทน ซึ่งอาสาสมัครจะมีงานประจำเพื่อหาเลี้ยงชีพ เช่น เป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทเอกชน ประกอบธุรกิจส่วนตัว แม่บ้าน และคนวัยเกษียณ จากการทำงาน ดังนั้นการบริหารจัดการเวลาในการทำงานอาสาสมัคร จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและส่งผลต่อการทำงานอาสาสมัครเป็นอย่างยิ่ง อาจอนุมูลสำหรับอาสาสมัครวัยเกษียณและแม่บ้าน ที่อาจพอจะบริหารจัดการเวลาในการทำงานอาสาสมัครได้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากวันธรรมดา จันทร์-ศุกร์ อาจไม่ได้ใช้ชีวิตเร่งรีบและมีเงื่อนไทม์มากนัก แต่สำหรับคนวัยทำงานที่ทำงานราชการและบริษัทเอกชนนั้น พบว่า ภารกิจการทำงานในสำนักงานในวันทำงานนั้นค่อนข้างต้องทุ่มเทและใช้พลังงานมหาศาลพอสมควร และยังไม่แนบรวมที่บางครั้งก็ต้องทำงานในวันหยุดวันเสาร์อาทิตย์ หรืองานเร่งด่วนอื่นๆ ดังนั้นการจัดเวลาในการทำงานอาสาสมัครจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเป็นครูอาสาสมัครเป็นไปได้อย่างมีความสุข มีความต่อเนื่อง ยั่งยืน

อาสาสมัครของกลุ่ม ช.โซ้อาสา สามารถแบ่งประเภทในการบริหารจัดการเวลาเป็น 4 ประเภท ทำงานประจำราชการ-เอกชน นักเรียน-นักศึกษา เจ้าของธุรกิจส่วนตัว และเกษียณอายุการทำงานและแม่บ้าน ซึ่งแต่ละประเภทจากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และให้ตอบแบบสอบถามทางอินเทอร์เน็ต พบว่า 1) อาสาสมัครที่ทำงานประจำ (ราชการและเอกชน) เป็นกลุ่มใหญ่ ส่วนใหญ่ก็จะให้เวลาการทำงานประจำเต็มทีในวันจันทร์-ศุกร์ และวันเสาร์อาทิตย์ถือเป็นวันสำหรับจัดการภารกิจส่วนตัว พักผ่อน ทำงานอดิเรกที่ชอบ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแบ่งเวลา

ครึ่ง-1 วัน สำหรับการทำงานอาสาสมัคร โดยเลือกพื้นที่และกลุ่มเด็กที่เหมาะสมสอดคล้องกับความสนใจที่จะทำงานอาสาสมัครด้วย นอกจากนี้ในช่วงเช้ามืดก่อนเริ่มทำงานในวันจันทร์ถึงศุกร์ หรือหลังเลิกงาน ก็จะใช้อินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสารกับอาสาสมัคร อพโหลดรูปกิจกรรมในสัปดาห์ที่ผ่านมา ประชาสัมพันธ์กิจกรรมโครงการต่างๆ หรือการทำงานเอกสารให้กับกลุ่ม ช.โซ่อสา เป็นต้น 2) อาสาสมัครนักเรียน-นักศึกษา กลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่มาเป็นอาสาสมัครประจำ ก็จะแบ่งเวลาล้างกับกลุ่มอาสาสมัครที่ทำงานประจำ เพราะเวลาเรียนส่วนมากก็เป็นวันธรรมดาจันทร์ถึงศุกร์ การทำงานอาสาสมัครก็จะแบ่งเวลาวันใดวันหนึ่งมาทำงานอาสาสมัคร และเข้าร่วมกิจกรรมต่างจังหวัด 3) อาสาสมัครเจ้าของธุรกิจส่วนตัว กลุ่มนี้ค่อนข้างจะมีอิสระในการจัดการเวลา แต่ก็ยังเลือกทำงานอาสาสมัครอย่างสมดุลด้วยการเลือกทำงานอาสาสมัคร 1 วัน 4) คือกลุ่มคนวัยเกษียณและแม่บ้าน ซึ่งปกติวันจันทร์-ศุกร์อยู่บ้าน ดังนั้นกลุ่มนี้จะค่อนข้างมีพลังร่างกายมากเป็นพิเศษซึ่งสวนทางกับวัย จากข้อมูลที่สอบถามจากคนวัยเกษียณ 3 คน และแม่บ้าน 1 คน พบว่าทั้ง 4 คน มาทำงานอาสาสมัครทั้งวันเสาร์และวันอาทิตย์ และมีความสุขที่ได้ออกมาทำกิจกรรมสอนหนังสือเด็ก ๆ รวมทั้งได้พบปะเพื่อนครูอาสา มีกลุ่มสังสรรค์สังสรรค์สนทนาร่วมกันหลังจากภารกิจการสอนหนังสือสม่ำเสมอ

ดังนั้นด้วยกระบวนการบริหารกลุ่ม ช.โซ่อสาใช้ระบบอาสาสมัครทั้งหมด ซึ่งแน่นอนว่าระบบการบริหารเป็นการ “บริหารจัดการใจอาสาสมัคร” (บริหารให้ใจสั่งกายให้เข้ามาขับเคลื่อนและมีบทบาทในงานอาสาสมัคร) และการปรับปรุงพัฒนาเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา “การบริหารอาสาสมัครให้ทำงานได้ต่อเนื่องและยั่งยืน” เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่กลุ่ม ช.โซ่อสา ต้องให้ความสำคัญ เพราะอาสาสมัครเป็นกำลัง เป็น “หัวใจหลัก” ของการขับเคลื่อนงานของกลุ่ม ช.โซ่อสา

การบริหารจัดการจึงต้องให้อาสาสมัคร “มีความสุขเกิดความสุขระหว่างชีวิตทุกด้าน ทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องการงาน และเรื่องงานอาสา” อีกทั้งการบริหารจัดการภายใน ควรเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของครูอาสาสมัคร ให้อาสาสมัครรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม ช.โซ่อสา และรักที่จะทำงานอาสาสมัคร และการสนับสนุนให้เกิดระบบฐานข้อมูลอาสาสมัคร และเครือข่าย มีความจำเป็นในการบริหารงานกลุ่ม ช.โซ่อสา ให้มีประสิทธิภาพ และเอื้อต่อการวางแผนการทำงาน จัดกำลังอาสาสมัคร และกระตุ้นติดตามการทำงานอาสาสมัครให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

บทบาทการบริหารกลุ่มอาสาสมัครอิสระ (ช.โซ่อสา) เพื่อพัฒนาสังคม: โอกาสและความท้าทาย

จากประสบการณ์ของผู้เขียนซึ่งได้มีโอกาสเข้าร่วมขับเคลื่อนกลุ่ม ช.โซ่อสา ตั้งแต่แรกเริ่ม จนถึงปัจจุบัน 13 ปี (ตั้งแต่ปี 2543) เห็นว่ากลุ่ม ช.โซ่อสา มีบทบาทสำคัญในการร่วมพัฒนาสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย “เด็กด้อยโอกาส” ของสังคม ซึ่งได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมจากอาสาสมัครอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันโอกาสของสังคมก็ได้เปิดเอื้อให้กลุ่ม ช.โซ่อสาเกิดขึ้น เติบโต และมีบทบาทในการพัฒนาสังคม โอกาสจากวัฒนธรรมของสังคมไทยเรื่องการให้ ช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีผลทำให้กลุ่ม ช.โซ่อสา ดำรงอยู่ได้ด้วยระบบอาสาสมัครในการจัดการทุกขั้นตอน โดยมีอาสาสมัครที่มีศักยภาพ ผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง ลักษณะงานชัดเจนจับต้องง่าย มีช่องทางเข้าถึงง่าย งานอาสาเป็นกระแสสังคม มีสื่อมวลชนช่วยขยายข่าว มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่ก็ให้ความสำคัญกับสื่อสารแบบสื่อบุคคล อีกทั้งกระแสจิตอาสาในสถาบันการศึกษา ก็เป็นโอกาสและความท้าทายในการบริหารกลุ่ม ช.โซ่อสาเพื่อพัฒนาสังคมเช่นกัน

“อาสาสมัครมีศักยภาพ” ด้วยอาสาสมัครของกลุ่ม ช.โซ่อาสา เป็นกลุ่มวัยทำงาน และทำงานอาสาสมัครเป็นงานอดิเรกในวันหยุด เสาร์อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ และอาสาสมัครส่วนใหญ่ก็จะเป็นกลุ่มคนที่ทำงานประจำในวันปกติจันทร์-ศุกร์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่แอคทีฟและมีศักยภาพในการสนับสนุนงานอาสาสมัคร ทั้งการสนับสนุนร่างกาย สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ สนับสนุนทุนทรัพย์ส่วนตัวในการเดินทางไปทำงานอาสาสมัคร จึงน่าจะเป็นจุดแข็งและจุดเด่นที่ช่วยขับเคลื่อนงานอาสาสมัคร

“ผู้นำกลุ่ม” ควบคู่เป็นผู้สูงวัย ซึ่งเป็นภาพของผู้นำกลุ่มอาสาสมัครอิสระที่แตกต่างจากกลุ่มอาสาสมัครอื่นๆ และยังการที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุซึ่งจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ก็ยังมีผลทำให้เกิดกระแสการตื่นตัว การรณรงค์เรื่องการเป็นผู้สูงอายุที่ยังศักยภาพ เต็มพร้อมด้วยความรู้และประสบการณ์ชีวิตมากมายที่สามารถถ่ายทอดเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม (ต่างจากภาพเดิม ๆ ที่สังคมผลิตซ้ำความคิดเรื่องผู้สูงอายุที่เป็นวัยที่คอยพึ่งพิงเป็นภาระของลูกหลาน มีปัญหาสุขภาพ เข้าสู่วัยทอง หดหู่ อารมณ์แปรปรวน ฯลฯ)

“ลักษณะงานครูอาสาจับต้องได้” ประเด็นที่กลุ่ม ช.โซ่อาสาลงไปทำงานอาสาสมัครคือ “การสอนหนังสือ/กิจกรรมเสริมทักษะเด็ก ๆ” เป็นประเด็นที่ชัดเจนและสามารถสื่อให้ผู้คนในสังคมที่สนใจสามารถตัดสินใจที่จะเข้ามาทดลองร่วมเป็น “ครูอาสา” ได้โดยง่าย เพราะบทบาท “ครู” ที่ทุกคนเคยได้สัมผัสคุ้นเคยมาเมื่อสมัยเยาว์วัย สามารถจินตนาการได้ง่าย และน่าจะไม่น่ายากเกินกว่าที่ผู้สนใจจะลองมาสอน

“เข้าถึงง่าย” ช.โซ่อาสา เป็นกลุ่มอาสาสมัครอิสระที่เปิดกว้างให้คนเข้ามาเป็นอาสาสมัคร ด้วยขั้นตอนง่ายๆ ที่เข้ามาทำงานอาสาสมัครได้โดยไม่ต้องทำหนังสือ-รอการอนุมัติ ฯลฯ เหมือนหน่วยงานที่เป็นทางการ

ทั่วไป อาสาสมัครมือใหม่จึงกล้าที่จะตัดสินใจเข้ามาทดลองเรียนรู้งานอาสาสมัคร โดยปราศจากข้อผูกมัดและขั้นตอนยุ่งยาก (โดยเฉพาะอาสาสมัครที่เป็นคนรุ่นใหม่คิดเร็ว ทำเร็ว)

“งานจิตอาสาเป็นกระแสสังคม” ตั้งแต่เมื่อครั้งภัยพิบัติใหญ่ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยและสังคมโลก ทำให้ปลุกกระแสให้คนลุกขึ้นมาอาสาช่วยเหลือดูแลกันและกัน สำหรับประเทศไทย สีนามิ เป็นจุดเริ่มต้นให้คนทุกเพศ ทุกวัยมาให้ความสำคัญเรื่องงานอาสาสมัคร และมีการใช้คำใหม่ว่า “จิตอาสา” แทนคำว่า “อาสาสมัคร” กลุ่ม ช.โซ่อสา เองก็ได้านิสงส์จากกระแสจิตอาสา มีอาสาสมัครเข้ามาสมัครเป็นครูอาสาจำนวนมาก มีสื่อมวลชนให้ความสำคัญมาเกาะติดและถ่ายทอดเรื่องราวการทำงานอาสาสมัครสู่สาธารณะ เป็นการช่วยกันขยายผลการทำงานอาสา

“สื่อมวลชนช่วยขยายข่าว” ช่วงระยะหลัง กระแสงานจิตอาสา CSR SR SE หรือคำอื่นๆ ที่ถูกนำมาใช้ ค่อนข้างถูกนำมา “เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม” สื่อมวลชนเองก็ต้องมีรายการ คอลัมน์ ช่วงเวลานำเสนอเรื่องราวงานอาสาเพื่อสังคม ประกอบกับกลุ่ม ช.โซ่อ มีผู้นำกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ เมื่อมีสื่อมาช่วยขยายข่าว ก็เป็นที่รู้จักของสื่ออื่นๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ เชิญไปร่วมรายการและมีโอกาสได้ขยายข่าวเรื่องงานอาสาสมัครมากยิ่งขึ้น

“การสื่อสารสมัยใหม่” เข้าถึงกลุ่มคนได้มากวงกว้างและยาวนาน เช่น อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ อีเมล เฟสบุ๊ก เป็นสื่อที่ใกล้ชิดและติดตัวคนไปทุกหนแห่ง คนรุ่นใหม่เข้าถึง ใช้ และต้องการข้อมูลตลอดเวลา ประกอบกับกลุ่ม ช.โซ่อสา มีทีมครูอาสา ที่มีความสามารถเรื่องเทคโนโลยี การเขียนเว็บไซต์มาช่วยกันพัฒนาระบบและอัปเดตเรื่องราวอยู่เสมอ จึงทำให้มีข่าวสารความเคลื่อนไหว ภาพถ่าย-คลิปวิดีโอ กิจกรรมอาสา

อยู่เสมอ ซึ่งสื่อเหล่านี้เป็นสื่อสมัยใหม่ ดึงดูดให้สนใจชวนให้ติดตามและเข้ามาสัมผัส

“ครูอาสาบอกต่อ” สื่อบุคคลมีส่วนสำคัญและถือว่าเป็นจุดแข็งของ ช.โซ่อสา ได้ เพราะอาสาสมัครที่เข้ามาส่วนใหญ่ก็จะรู้จักกลุ่ม ช.โซ่อสา จากเพื่อนหรือคนรู้จักที่แนะนำให้มาเป็นครูอาสา การที่เพื่อนหรือคนรู้จักไปทดลองทำงานอาสาสมัครแล้วเกิดผลดีบอกต่อ ย่อมสร้างความน่าเชื่อถือและสามารถตัดสินใจเข้าสู่การทำงานอาสาสมัครได้ง่ายกว่า และยิ่งเมื่อเพื่อนหรือคนรู้จักชักชวน ก็จะทำให้ผู้ถูกชักชวนมีโอกาสตัดสินใจเข้ามาเริ่มต้นทำงานอาสาสมัครได้ง่ายกว่า เพราะอย่างน้อยเมื่อเข้ามาในครั้งแรกก็มีเพื่อน มีคนที่รู้จักมาด้วยกันช่วยให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ

“กระแสจิตอาสาในสถาบันการศึกษา” สถาบันการศึกษาได้พยายามให้นักเรียนนักศึกษา มีกิจกรรมจิตอาสาผ่านวิชาเรียน ผ่านกิจกรรมเสริม ผ่านการทำโครงการหรือโครงการงาน จะสังเกตได้ว่ากระแสจิตอาสาที่จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ซึ่งในระดับเด็กเล็ก ๆ อาจเป็นการทำกิจกรรมจิตอาสาในโรงเรียน และเด็กโตระดับมัธยม-มหาวิทยาลัย ครู-อาจารย์ ก็จะกำหนดให้ทำกิจกรรมอาสาเพื่อสังคมภายนอกสถานศึกษามากขึ้น ซึ่งในแต่ภาคการศึกษา กลุ่ม ช.โซ่อสา เปิดรับกลุ่มนักเรียนนักศึกษา มาร่วมทำกิจกรรมจิตอาสาไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 4-5 สถาบัน (สถาบันละไม่ต่ำกว่า 10 คน/มีบางแห่งมาครั้งละ 40-50 คน) แม้การบริหารจัดการส่วนหนึ่งก็ต้องแบ่งเวลาในการดูแลแนะนำและให้ความรู้นักศึกษา แต่กลุ่ม ช.โซ่อสา เองก็ได้รับประโยชน์จากการเข้ามาฝึกประสบการณ์และการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน นักศึกษาอย่างมากมายเช่นกัน

ข้อเสนอแนะต่อบทบาทของกลุ่ม ช.โซ่อาสาในการพัฒนาสังคม: โอกาสและความท้าทาย

โอกาสและความท้าทายของงานอาสาสมัคร โดยเฉพาะกลุ่มอาสาสมัครอิสระที่มีวัตถุประสงค์ก่อตั้งขึ้นเพื่อเพิ่มโอกาสในการพัฒนาเด็ก ๆ ของสังคมให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ และมีระบบการบริหารกลุ่มโดยใช้กำลังอาสาสมัครทั้งหมดโดยไม่มีค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน ซึ่งแน่นอนว่าการเกิดขึ้นของกลุ่ม ช.โซ่อาสาเกิดอุปสรรคในการในแวดวงงานพัฒนาด้านเด็ก ชุมชนสังคมไม่น้อย เป็นการเสริมและสนับสนุนการพัฒนาที่หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงไม่ได้ดำเนินการ หรือดำเนินการไม่ทั่วถึง หากจะมองในมุมโอกาสและความท้าทายของการบริหารจัดการกลุ่ม ช.โซ่อาสา เพื่อพัฒนาสังคมที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตัวเด็กและการเติบโตในวิถีคิดและวิถีการทำงานของอาสาสมัคร ควรให้ความสำคัญกับเรื่องเหล่านี้

“เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้สนใจงานอาสา” ซึ่งในปัจจุบันสถาบันการศึกษาเกือบทุกแห่งมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน-นักศึกษา ได้มาทำงานอาสาสมัคร ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบทำโครงการ หรือการสะสมชั่วโมงการทำงานอาสา หรือกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรมาทำงานอาสาสมัคร กลุ่ม ช.โซ่อาสา ควรจะ “คว้าโอกาส” ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา และคนสนใจที่มีโอกาสผ่านเข้ามาสัมผัสงานอาสา ไม่เพียงรับความสุขสนุกสนานกับเด็กเท่านั้น แต่ผู้ที่ผ่านเข้ามาควรได้เรียนรู้ปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบ ให้ความสำคัญที่จำเป็นต้องมีอาสาสมัครมาช่วยเหลือสังคม อาจใช้กระบวนการถอดบทเรียนและสรุปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และประเด็นสำคัญน่าสนใจสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับกลุ่มนักเรียน นักศึกษา อีกประเด็นคือ “งานอาสาสมัครไม่ได้จำกัดเฉพาะในวัยเรียน” เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ วัยทำงาน แม่บ้าน วัยเกษียณ ทุกคนสามารถทำงานอาสาสมัคร

ได้ โดยกลุ่ม ช.โซ่อาสามีจุดเด่นในเรื่องความหลากหลายของครูอาสาสมัครนำมาใช้ปลูกฝังแนวคิดให้กับผู้สนใจและมีโอกาสได้ผ่านเข้ามาเรียนรู้กับกลุ่ม ช.โซ่อาสา

“สร้างต้นแบบ (model) การบริหารจัดการกลุ่มอาสาสมัครอิสระ” โดยใช้พลังจากอาสาสมัครในการขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป็นต้นแบบให้เขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร 50 เขต โดยการสร้างแกนนำกลุ่มเพื่อให้สามารถขยายพื้นที่ทำงานอาสาสมัครใกล้บ้าน และสร้างการมีส่วนร่วมให้กรุงเทพมหานครมาร่วมเป็นเจ้าภาพในการขับเคลื่อนและพัฒนากรุงเทพฯ ด้วยระบบกลุ่มอาสาสมัครอิสระที่จะไปทำกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมกับเด็ก ๆ ในชุมชนแออัด ชุมชนเสี่ยงที่ขาดโอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร โดยแบ่งบทบาทให้ กทม. สนับสนุนการจัดระบบ ประสานชุมชนอบรมชี้แจงแกนนำชุมชนให้เห็นความสำคัญ และจัดระบบรองรับอาสาสมัครที่จะสมัครเข้าไปสอนหนังสือแต่ละพื้นที่ ในขณะที่กลุ่ม ช.โซ่อาสา อาจเป็นพี่เลี้ยงและสัญจรไปให้คำแนะนำเรื่องการบริหารจัดการในเชิงลึกและการช่วยทำระบบอาสาสมัครและแนะนำ ส่งต่อ ผู้ที่สนใจอยากทำงานอาสาสมัครให้สามารถมีแหล่งทำงานอาสาสมัครใกล้บ้าน ซึ่งไม่เสียเวลาในการเดินทาง สะดวก และได้ทำงานอาสาสมัครอย่างที่ตั้งใจ

“ยกระดับเป็นกลุ่มฝึกอาสาสมัคร” เพื่อให้อาสาสมัครเติบโตทั้งด้านความคิดและประสบการณ์ทำงานอาสาสมัคร สามารถขยายผลไปตั้งกลุ่มอาสาสมัครหรืองานอาสาสมัครในรูปแบบอื่นๆ โดยกลุ่ม ช.โซ่อาสาอาจใช้วิธีการแนะนำเครือข่ายการทำงานอาสาสมัครในรูปแบบต่างๆ ให้อาสาสมัครได้รู้จักและเข้าไปทดลองทำงานอาสาสมัครในรูปแบบอื่นๆ ดูบ้าง เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์และสร้างการเรียนรู้ให้อาสาสมัครได้อีกทาง นอกจากการจัดอบรมความรู้ด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่ออาสาสมัครที่กลุ่ม ช.โซ่อาสา ก็เคยทำบ้างอยู่แล้ว

“สร้างเครือข่ายการเรียนรู้งานอาสาสมัคร” ร่วมกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เพราะในยุคสมัยใหม่การทำงานโดยปราศจากเครือข่ายให้สำเร็จต้องทำงานหนักมาก และแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยในการทำงานเพื่อให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ ด้วยพลังกำลังของกลุ่มหรือองค์กรเดียว การสร้างเครือข่าย เช่น กลุ่ม ช.โซ้อาสา ทำงานมุ่งเน้นสอนที่ตัวเด็ก ในขณะที่เดียวกันงานด้านครอบครัวและชุมชน เราอาจประสานความร่วมมือกับกลุ่มองค์กรอื่นที่มีความถนัดและสามารถด้านครอบครัวและชุมชนมาช่วยทำ ซึ่งผลก็จะเกิดขึ้นได้มากกว่า ในขณะที่เดียวกันครูอาสาของ ช.โซ้อาสา ก็จะได้เรียนรู้กระบวนการและเทคนิคการทำงานของกลุ่มอาสาสมัครอื่นๆ ด้วย

“สร้างบรรยากาศความประทับใจแรก” ต้องยอมรับว่าเมื่ออาสาสมัครตัดสินใจเข้ามาทดลองทำงานอาสาครั้งแรกแล้ว จะตัดสินใจมาเป็นครั้งที่ 2 หรือไม่ อาสาสมัครท่านนั้นจะประเมินจากการมาทำงานอาสาสมัครครั้งแรก ดังนั้นกระบวนการสร้างความประทับใจแรก...ให้กับครูอาสาคนใหม่จึงอาจเป็นเรื่องที่กลุ่ม ช.โซ้อาสา ควรให้ความสำคัญ การเข้ามาแล้วได้ทำกิจกรรมกับเด็ก การมีเพื่อนครูอาสาคนอื่นๆ การได้รับการทักทายจากคนในชุมชน ฯลฯ ล้วนส่งผลต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนในการตัดสินใจทำงานอาสาของครูอาสา

“ส่งเสริมสนับสนุนให้อาสาสมัครเรียนรู้ตลอดเวลา” เพราะเมื่อประเทศเข้าสู่อาเซียน แน่แน่นอนว่าปัญหาสังคมอาจจะปรับตัว การหาความรู้ และการปรับเทคนิคการสอน การเสริมทักษะใหม่ๆ ให้กับเด็กๆ ให้รู้เท่าทัน และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นเรื่องที่อาสาสมัครจะต้องรู้เท่าทันด้วย

“สร้างระบบครูอาสารุ่นพี่เป็นพี่เลี้ยงครูอาสารุ่นน้อง” โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของบทบาทอาสาสมัคร ที่รุ่นพี่จำเป็นจะต้องปลูกฝังจิต

ถ่ายทอดเทคนิคการทำงานอาสาสมัครและคอยเป็นที่ปรึกษาให้อาสาสมัครรุ่นน้อง เพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของการทำงานอาสาสมัคร รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนให้เกิด “กัลยาณมิตร” ในวงการทำงานอาสาที่จะคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการใช้ชีวิตประจำวันด้านอื่นๆ ด้วย เพราะในโลกแห่งความเป็นจริงทุกสิ่งสัมพันธ์เชื่อมโยง การที่จะให้ครูอาสาทำงานอาสาสมัครอย่างมีความสุขและยังคงมาทำงานอาสาสมัครได้นั้น ครูอาสาสมัครท่านนั้นๆ ก็จะต้องมีความสุขในด้านอื่นๆ ของชีวิตด้วย

“สร้างเครือข่ายการทำงานอาสาสมัครนอกประเทศ” ช.โช่อาสามีอาสาสมัครชาวต่างชาติเข้ามาเป็นครูอาสาอยู่จำนวนพอสมควร แต่ส่วนใหญ่จะเป็นครูอาสาช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่นชาวต่างชาติที่มาเรียนภาษาไทยในเมืองไทย เพื่อที่จะไปทำงานในบริษัทต้องติดต่อกับประเทศไทย หรือชาวต่างชาติที่ทำงานในเมืองไทยในช่วงระยะเวลาหนึ่งและสนใจอยากเรียนรู้เรื่องงานอาสาสมัคร ฯลฯ การสานต่อและสร้างเครือข่ายการทำงานอาสาสมัครเหล่านี้ก็จะเป็นการยกระดับการทำงานสู่นานาชาติมากขึ้น ซึ่งจะเกิดประโยชน์ทั้งต่อการเปิดโลกทัศน์ให้กับอาสาสมัครได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเติบโตในงานอาสาสมัครของครูอาสา รวมถึงการเรียนรู้และเข้าใจสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่าง การเคลื่อนตัวของปัญหาสังคมด้านเด็กของแต่ละประเทศ หรืออื่นๆ เพื่อครูอาสาจะได้ทำงานกับเด็ก ๆ ได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และเตรียมพร้อมรับมือกับการเปิดประตูสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคตอันใกล้

บทส่งท้าย...บทเรียนของการบริหารจัดการกลุ่มอาสาสมัคร (ช.โช่อาสา) เพื่อพัฒนาสังคม เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของงานอาสาสมัครในปัจจุบัน ที่มีการเคลื่อนตัวและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย รูปแบบการบริหารจัดการสำคัญยังต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องและสอดคล้องกับยุคสมัยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการอาสาสมัคร ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่

เป็นหัวใจในการขับเคลื่อนงานอาสาสมัคร การบริหารนอกจากจะต้องให้อาสาสมัครมีใจที่จะร่วมทำงานอาสาสมัครอย่างต่อเนื่องยั่งยืนแล้ว ควรจะเน้นเรื่องการพัฒนาให้อาสาสมัครเหล่านี้เรียนรู้และเติบโตในงานอาสาสมัคร และสามารถขยายฐานงานอาสาสมัคร เป็นแกนนำขับเคลื่อนงานอาสาสมัครด้วยตนเอง ในรูปแบบและตามความถนัดของตนเอง เชื่อว่าหากอาสาสมัครที่วนเวียนเข้ามาเป็นครูอาสาสมัครร่วมกับกลุ่ม ช.โซ่อสา ในแต่ละปีซึ่งมีเป็นจำนวนมาก หากจะมีสักเพียง 10% ที่สามารถพัฒนาตัวเองขยายฐานงานอาสาสมัครเปลี่ยนอาสาสมัคร เป็น “แกนนำอาสาสมัคร” เปลี่ยนจากอาสาสมัครที่ไปเข้าร่วมกิจกรรมอาสาตามพื้นที่ต่างๆ มาเป็น “จุดรับอาสาสมัคร” หรือคนที่สนใจเข้ามาทำงานอาสาสมัครร่วมเรียนรู้และทำงานอาสาสมัคร เชื่อว่าพื้นที่ในกรุงเทพฯ จากชุมชนทั้งหมด 2,054 ชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนแออัดที่จดทะเบียนจำนวน 784 ชุมชน (และยังมีชุมชนแออัดอีกมากในกรุงเทพฯ ที่ไม่ได้จดทะเบียน)⁷ ก็ไม่ยากที่จะมีกลุ่มอาสาสมัครเข้าไปมีบทบาทในการร่วมกันพัฒนาเด็ก ๆ ของชุมชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพได้อย่างครอบคลุมด้วยระยะเวลาอันใกล้

⁷ ครอบครัวข่าว 3, ปัญหาชุมชนแออัดฯ, วันที่ 29 มกราคม 2556, สืบค้นจาก <http://www.krobkruakao.com>